

Limba română din Basarabia: integrarea ei la nivel micro- și macrolingvistic

Anatol CIOBANU

În actele oficiale, începând cu Legea fundamentală a Republicii Moldova – Constituția (1994) –, figurează glotonimul „limba moldovenească”. Așa-zii „moldoveniști” își fondează „teoria” despre „limba moldovenească” nu pe argumente științifice (pentru că ele nu există), ci, după cum s-a exprimat cunoscutul lingvist german Klaus Bochmann, pe un argument ce „pare a fi grotesc”. Autorul precizează că „moldoveniștii” caută „legitimare istorică” „la autori care foloseau (sporadic - n.n.) glotonimul pe timpuri premoderne, prenaționale, atunci când crearea standardului limbii încă nu stătea la ordinea de zi” (Bochmann 2004: 187). Oricât ar părea de straniu, la Chișinău se mai găsesc preinși sociolingviști, care, citind în grabă și în mod tendențios unele scrieri semnate de Gr. Ureche, M. Costin, D. Cantemir etc. și unele acte elaborate în Basarabia în perioada ocupației țariste (1812-1918) și găsind acolo, în unele locuri, glotonimul „limba moldovenească”, continuă să facă presiuni asupra organelor legislative și executive din Republica Moldova. Acestea din urmă elaborează legi, decizii, iau hotărâri prin care se re-legiferează neadevărul științific și istoric privind limba română din Basarabia. E suficient să reamintim aici două astfel de acte oficiale, promulgate la sfârșitul anului 2003 și începutul anului 2004. E vorba de *Concepția politicii naționale a Republicii Moldova* (19 decembrie 2003) și de *Programul complex de Stat pentru asigurarea funcționării limbilor pe teritoriul Republica Moldova* (ianuarie 2004). În aceste documente de stat se menționează că în Republica Moldova limba rusă, care, în conformitate cu legislația în vigoare, are statut de *limbă de comunicare interetnică* (s.n., A.C.), „se aplică și ea în diverse domenii ale vieții statului și societății” (*Concepția* 2003). Ca să „fondeze”, istoricește, cele afirmate *supra*, *Programul* (2004) afirmă: „în anii 1812-1918 limba rusă a fost (în Basarabia) limbă oficială, alături de limba moldovenească... În UTA Găgăuzia limba rusă este considerată oficială. În raioanele Taraclia ea (limba rusă) este folosită *ca oficială*, iar în raioanele de Est ale Republicii Moldova, Transnistria, limba rusă funcționează *de rând cu cele două limbi oficiale* (moldoveneasca și ucraineana - n.n., A.C.)”. Așadar, limba română din Basarabia este nedreptățită pe toate planurile. După 16 ani de la adoptarea *Legislației Lingvistice* (31 august 1989), după 14 ani de la *Declararea Independenței* (27 august 1991), limba națiunii majoritare din Republica Moldova încă nu este cea mai importantă. Puterea continuă să propage și să aplice (peste tot) „teoria” bilingvismului „armonios”, ceea ce, practic, înseamnă că moldovenii-români sunt obligați să vorbească rusește (circa 70-80% din industrie, prelucrarea materiei prime, comerț intern și extern etc. se află în mâna rusofonilor), pe când rușilor nu li se cere cunoașterea limbii de stat (româna). De fapt, ei nici nu au nevoie de ea, din simplul motiv că ei sunt cunoscători ai limbii oficiale (de comunicare interetnică). În această ordine de idei e foarte semnificativ

următorul fapt. Ziarul rusesc „Nezavisimaia Moldova” publica, în decembrie 2004, un răspuns la o întrebare a doamnei Galina Cervonenco (simplă cititoare a acestei gazete : „De vreme ce în fiecare stat din lume funcționarii (de stat) sunt obligați să cunoască limba oficială, de ce nu s-ar respecta această lege și la noi?”. Răspuns: „Realitățile din Moldova sunt acele că exact astăzi, în vremuri grele pentru țară, e nevoie, în primul rând, de specialiști care să cunoască domeniul. Situația când era luat în serviciu cineva nu în baza profesionalismului, ci a cunoașterii limbii de stat noi deja am cunoscut-o. Rezultatul ei este prăbușirea totală a economiei și a sferei sociale” (Pavlicenco 2004: 2). Este de observat că se fac aici aluzii răutăcioase la specialiștii autohtoni.

Pe de altă parte, se ascunde faptul că circa 80 la sută din economia și comerțul Republicii Moldova se află în mâinile „fraților mai mari”, care nu se grăbesc să angajeze în câmpul muncii pe tinerii specialiști, absolvenți ai Universităților românești din Basarabia și România. Apare întrebarea: Cum să promovăm limbajele de specialitate ale limbii române? Cum o să le deprindă populația dacă peste tot se vorbește rusește? (S. Berejan). Kremlinul face tot posibilul ca fostele Republici Unionale și Autonome ale ex-Uniunii Sovietice să reintroducă în Constituțiile lor un articol ce ar stipula că „*rusa* este a doua limbă de stat”. Unii lideri ai fostelor republici au acceptat această „prețioasă indicație” a Moscovei. Astfel, ex-prim-ministrul Ucrainei, Victor Ianucovici, scria în 2004: „Rusa trebuie să fie limbă de lucru pe întreg teritoriul Ucrainei și a doua limbă de stat” (Ianucovici 2004: 3). În acest sens, în Kârgâstan, acum trei ani, Bișkek-ul a legiferat limba rusă în cele 2 poziții („de lucru” pe întreg teritoriul, și „de stat”); imediat limba lui Pușkin a marginalizat-o și, practic, a scos-o din uz pe cea kârgâză. Parlamentul republicii a fost nevoit să abroge legea privind acceptarea limbii ruse ca „limbă de lucru pe teritoriu Kârgâstanului și ca limbă de stat”. Deocamdată numai republica Belarus a legiferat limba rusă ca a doua limbă de stat, în urma insistențelor și presiunii din partea Președintelui Republicii, Alexandr Lukașenko. În celelalte foste republici unionale ale ex-Uniunii Sovietice, dimpotrivă, se observă o restrângere și chiar o eliminare a limbii ruse și o expulzare a așa-zișilor mari profesioniști rusofoni în economie, cultură, comerț etc. Astfel, în toată Republica Azerbaidjan există doar o singură școală cu limba de predare rusa (vezi interviul lui V. Voronin din 03. X. 2005, ora 20:40, la TVM-1). În republicile baltice, în școlile ruse, majoritatea obiectelor se predau în limbile respective: letonă, lituaniană, estonă; în fostele republici islamice s-a trecut deja la alfabetul turcesc (latin). Aceste fapte vorbesc în defavoarea imperialismului lingvistic rusesc.

Cu toate acestea, în Republica Moldova continuă procesul de moldovenizare și rusificare la nivel de stat. S-ar putea spune că puterea e surdă și oarbă la cele ce spun și ce scriu savanții despre adevărul științific privind limba și istoria neamului românesc. Astfel, în decembrie 2004 a fost publicat *Programul de măsuri pentru realizarea Concepției politice naționale a Republicii Moldova pentru perioada 2004-2009*. Iată unele puncte (măsuri) din acest *Program* :

1. Stabilirea tuturor actelor normative reglementare în concordanță cu art. 13 din *Constituția R. Moldova*, cu Legea cu privire la funcționarea limbilor, cu Legea cu privire la minoritățile naționale, și *Concepția politicii naționale*.

3. Elaborarea Programului Complex de Stat „Limba rusă – a doua limbă de comunicare interetnică în Republica Moldova”.

4. Elaborarea și realizarea Programului Complex de Stat privind funcționarea limbilor și dezvoltarea bilingvismului armonios pe teritoriul Republicii Moldova.

5. Afirmarea în sistemul oficial al lucrătorilor de secretariat, în învățământ, în circuitul cultural-științific al denumirii limbii de stat – limba moldovenească.

28. Editarea (reeditarea) manualelor *Limba maternă (limba și literatura moldovenească pentru clasa a V-a)* de V. Senic ș.a.; *Literatura moldovenească (manual-crestomație pentru clasa a VII-a)* de N. Onea și V. Senic); *Literatura moldovenească (manual-crestomație, partea I-II pentru clasa a IX-a)* de V. Senic ș.a.

29. Elaborarea planurilor de studii și a materialelor didactice pentru disciplina *Limba și literatura moldovenească*.

36. Îmbunătățirea calității predării limbii ruse în instituțiile de învățământ preuniversitar cu predare în limba moldovenească. Majorarea numărului de ore pentru studierea limbii și literaturii ruse.

Se pun, de asemenea, sarcini concrete în fața Televiziunii, Radioului, Ministerului Educației, Ministerului Culturii, Editurii „Lumina” privind participarea la educația policulturală a poporului nostru multinațional. În acest sens vor fi reeditate de urgență o serie de lucrări ca : P. Moldovanu, *Moldovenii în istorie*, V. Stati, *Istoria Moldovei în date*, V. Stati, *Moldovenii la răsărit de Nistru*, V. Stati, *Ștefan cel Mare – Voievodul Moldovei*, V. Grosu, *Despre termenii „norod moldovenesc” și „limba moldovenească”*, I. Levit, *Noiembrie 1917 – noiembrie 1918*. Credem că sunt de prisos comentariile : toate acțiunile sunt direcționate spre moldovenizarea primitivă a românilor din Basarabia și spre rusificarea lor forțată.

O altă problemă o constituie faptul că în Republica Moldova locuiesc etnii naționale, diaspore, minorități naționale, migranți, dar Puterea nu e interesată să vorbească în mod diferențiat despre aceste noțiuni. Pe toți îi numim „minorități naționale” și ajungem la o cifră colosală! Este de ajuns să se constate că în Republica Moldova s-au stabilit 20 de iranieni, 15 afgani, 10 ceceni și 5 sudanezi și imediat li se propune să facă asociații, să obțină cetățenie, să lupte pentru drepturile omului, deși nici unul dintre ei nu stăpânește, de obicei, limba oficială a statului-gazdă.

La 18 septembrie 2005, la Chișinău, a avut loc Festivalul etniilor (ediția a VI-a), la care au participat peste 30 de „etnii conlocuitoare” din Republica Moldova, întrunind peste 55 de Organizații etnoculturale republicane și 18 organizații municipale. La Festivalul etniilor s-a vorbit numai rusește, afirmându-se niște lucruri, uneori, de-a dreptul ofensatoare pentru românii basarabeni. Iată câteva mostre :

- a) moldovenii sunt o nație multietnică;
- b) „toate etniile conlocuitoare trebuie să contribuie la formarea națiunii Republicii Moldova” (înseamnă că noi încă nu suntem națiune!);
- c) „Republica Moldova nu mai este una divizată în Națiune majoritară (titulară, care a dat numele Republicii) și în *minorități naționale*, ci una care a găzduit cu căldură și ospitalitate pe reprezentanții celor mai diferite etnii” (deci am găzduit cu căldură pe cei ce ne-au înjosit națiunea!);
- d) „toate etniile trebuie să contribuie la formarea națiunii Republicii Moldova” (Care este această națiune? Nu se precizează!).

Vorbind despre limbile etniilor minoritare, este cazul să menționăm că, *stricto sensu*, în Republica Moldova nici nu există limbi regionale sau minoritare. În *Carta Europeană a Limbilor Regionale sau Minoritare*, elaborată de UE, CE, UNESCO, se precizează că prin sintagma „limbi regionale sau minoritare” se înțeleg limbile : (1), „folosite în modul tradițional într-o anumită zonă a unui stat de către cetățenii acelu

stat, ce constituie un grup numeric inferior restului populației și diferite de limba oficială a celui stat; ea (limba regională sau minoritară) nu include nici dialectele limbii oficiale a statului, nici limbile migranților” (p. 2). Bulgarii, găgăuzii, ucrainenii, rușii care locuiesc în Republica Moldova au venit, în principiu, odată cu anexarea Basarabiei de către regimul țarist în 1812 și după 1812. Ei au patria lor istorică: Bulgaria, Ucraina, Rusia și limbile lor vorbite și exemplare (literare). În Republica Moldova aceste popoare alcătuiesc diaspore (sau, în cel mai bun caz, etnii conlocuitoare), însă nu minorități regionale, pentru că:

a) ele nu s-au format din vechime pe teritoriul Basarabiei;

b) nu vorbesc limbi cunoscute numai de ei (ca model de limbă regională poate fi considerată basca din Spania, ciukcia, iakuta ș.a. din Federația Rusă, poate și dialectele: aromân, istroromân și meglenoromân, întâlnite în țările balcanice).

Vorbind despre necesitatea de a încuraja și de a promova limbile regionale sau minoritare, în *Carta* citată deja se subliniază în mod expres: „încurajarea limbilor regionale sau minoritare nu trebuie să se facă în detrimentul limbilor oficiale și a necesității de a le însuși” (*Carta*: 1). Tocmai acest punct din *Carta* nu se respectă în Republica Moldova. Etniile naționale, de regulă, în școlile cu limba rusă de predare învață, sporadic, limba oficială – româna – ca obiect, Direcțiile Raionale de Învățământ motivând că nu au cadre și manuale de limbă română. Mai există o problemă foarte gravă: la noi are loc – oricât ar părea de neverosimil – deznaționalizarea și discriminarea elevilor de etnie ucraineană, găgăuză, bulgară. Ea se manifestă prin faptul că aproape toți elevii ce aparțin etniilor amintite urmează școlile ruse și nu naționale (ucrainești, găgăuze, bulgărești), pentru că acestea lipsesc în general. Iată câteva fapte: la 9 noiembrie 2004 – Ziua limbii ucrainene – la întâlnirea de la Președinție cu prilejul împlinirii a 10 ani de la înființarea Comunității ucrainene din Republica Moldova, s-a constatat că „doar 14 la sută din copiii ucraineni au posibilitatea să studieze limba maternă (ca obiect) în cadrul programelor școlare” („Moldova suverană”, 10. XI. 2004, p. 1). Și în școlile ruso-ucrainene sau ucrainene toate (sau aproape toate) obiectele se predau în limba rusă.

Și mai lipsiți de posibilitatea de a învăța limba maternă sunt elevii etnici găgăuzi, care, prin tradiție, frecventează școlile rusești; copiii etnici bulgari sunt în număr de aproximativ 11.000, dar obiectul Limba și Literatura bulgară îl studiază doar 171 de copii (vezi „Flux”, 06. II. 2003, p. 3).

Cam aceeași a fost situația lingvistică și în timpul sovieticilor, ai căror șefi nici nu-și imaginau cum ar putea etniile naționale să învețe carte în limbile lor materne. Funcționa pe acele vremuri de tristă faimă dictonul-program :

Если ты хочешь стать человеком, / Выучи русский язык! (traducere : „Dacă vrei să devii om, / Învăță limba rusă!”).

Așadar, atitudinea șovină a Kremlinului față de fostele republici, față de zeci de popoare, mai mari și mai mici, care intră în componența Federației Ruse, continuă. Faptul acesta se manifestă și atunci când este vorba de națiunile titulare, și atunci când trebuie ajutate etniile minoritare.

Cu totul alta a fost situația în învățământul basarabean după Unirea cea Mare din 1918. Dacă pe timpul țarismului în Basarabia (1812 – 1918 = 106 ani) nu a existat nici o școală cu predarea în limba română, ucraineană, bulgară, găgăuză, pentru că tot sistemul de învățământ era numai rusc, după Unire, în anul 1921 în Basarabia

funcționau deja 1747 de școli primare, dintre care : 1. 233 – românești; 200 – ucrainești; 120 – rusești; 78 – bulgare; 73 – germane; 43 – pentru alte etnii (vezi Axenti 2004).

În toate școlile românești, limba oficială se preda foarte bine, astfel încât elevii de alte etnii o vorbeau liber și puteau fără probleme să susțină admiterea la licee / gimnazii atât în Basarabia, cât și în Regat.

Astăzi, în Republica Moldova nu se dorește ca etnicii minoritari să cunoască limba română. Se face tot posibilul ca ei să își însușească, în primul rând, limba rusă. Se ajunge așadar, în ultimă instanță, ca populația din Republica Moldova să se bifurce în românofoni și rusofoni, două grupe care nu au cum să nu intre în conflicte cu urmări imprevizibile. Aceasta se observă ușor la plasarea în câmpul muncii a tinerilor specialiști : pe de o parte, a celor cu studiile făcute în limba română și, pe de altă parte, a celor cu studiile făcute în limba rusă. Patronul întreprinderii, firmei, băncii etc. are de ales. Dat fiind faptul că majoritatea patronilor (mai ales la orașe) sunt ruși, firește că își vor alege pe absolvenții instituțiilor (universităților, colegiilor etc.) cu limba rusă de predare. Astfel conflictul e gata, pentru că românofonii rămân șomeri. Ne dăm seama, așadar, că până la micro-integrarea glotică în româna de peste Prut, basarabeni mai au mult de lucru, mai ales cu etniile minoritare (ruși, ucraineni, găgăuzi, bulgari etc.), care după vechiul Recensământ, efectuat la 1 ianuarie 1986, constituiau circa 35 la sută din toată populația ex-R.S.S.M. (pe atunci de 4. 341. 000 împreună cu Transnistria). Componenta etnică era următoarea: moldoveni – 2. 794. 749, circa 64%; ucraineni – 600. 000, circa 13%; ruși – 560. 000, circa 12%; găgăuzi – 153. 000, circa 3,5%; bulgari - 88. 000, circa 2,3%.

Urmau apoi evreii, bielorușii, romii, germanii, polonezii, tătarii, armenii, uzbekii, ciuvașii, cazahii, georgienii, mordvini și români (în număr doar de 2. 477 de persoane). E de remarcat faptul că Recensământul efectuat în luna octombrie 2004 ne arată cu totul alte cifre care par incredibile, exagerate în privința românilor-moldoveni și diminuate în privința etniilor conlocuitoare. Deși până în prezent datele recensământului populației din Republica Moldova (2004) încă nu au fost publicate integral, totuși unele cifre s-au strecurat în presă.

Vom reproduce câteva dintre ele, cele mai importante : moldoveni (populație de limbă română) – 78,2% (în 1989 erau 64%); ucraineni – 8,4% (în 1989 erau 13%); ruși – 5,8 (în 1989 erau 12%); găgăuzi – 4,4 (în 1989 erau 3,5%); bulgari – 1,2 (în 1989 erau 2,0%). (Vezi „Timpul”, 28.X.2005, p. 4)

Din cele relatate se observă o creștere neașteptat de mare a populației românești, cu 14,2% și o scădere tot atât de neașteptată a ponderii etniilor conlocuitoare, de la 35% la 19,8%. Avem de a face cu un adevăr sau cu un fals? Rămâne de văzut!

Și acum să revenim asupra integrării glotice europene. Integrarea limbii române din Basarabia în spațiul european se va desfășura, după opinia noastră, în două etape. Etapa I se va încheia atunci când vorbitorii de limba română (și alofonii) din Republica Moldova vor ajunge la standardul glotic din România. Acest sacru deziderat este dificil, dar posibil. Sute și mii de tineri și tinere din Republica Moldova își fac studiile peste Prut; pe de altă parte, zeci și mii de elevi și studenți sunt absolvenți ai diferitelor gimnazii, colegii, licee, universități din Republica Moldova, devenind posesori activi ai limbii române literare, ai limbajelor profesionale. Astfel, se va produce microintegrarea glotică a românilor de pe ambele maluri ale Prutului. Peste ani, totuși, va avea loc etapa a II-a a integrării glotice, adică macrointegrarea, când toți vorbitorii de limbă română, inclusiv basarabeni, vor trece la globalizarea europeană. În viziunea noastră, ea nu va conduce la pierderea fizionomiei proprii a limbii române sau la diminuarea funcțiilor ei

în țară. Dimpotrivă, obligată fiind a capta și a reda prin mijloace de expresie mereu noi realități de ordin economic, social, cultural, științific, tehnic, politic etc., „dictate” de standardele internaționale, limba română se va ridica la un nou nivel de dezvoltare, mai ales la nivel lexical și sintactic. Acest lucru se datorează faptului că limba după cum spunea prof. E. Coșeriu, este *Energeia*, și nu *Ergon*, ea se află în continuă mișcare și schimbare, adaptându-se la necesitățile celor ce o vorbesc. Colosul de la Tübingen afirma că „schimbarea în limbă nu este altceva decât creativitatea, care se obiectivează istoric și devine «știință», devine «tradiție»” (Coșeriu 1996: 66). Împreună, românii din Estul și Vestul Prutului se vor integra sub toate aspectele, inclusiv (sau chiar în primul rând) sub cel glotic.

Bibliografie

- Axenti, Ioana, *Dezvoltarea gândirii pedagogice în Basarabia anilor 1918-1940*. Autoreferatul tezei de doctor în pedagogie, Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, 2004.
- Bochmann, Klaus, *Limba română: istorie, varietate, conflicte. O privire din afară*, Chișinău, Cartdidact, 2004.
- Coșeriu, Eugen, *Lingvistica integrală*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1996.
- Ianucovici, Victor, *Ianucovici dorește rusificarea Ucrainei*, în „Flux”, 30.IX.04.
- Pavlicenco, V., *Ce fel de compatrioți ai cetățenilor Rusiei ne conduc?*, în „Glasul Națiunii”, 9.XII.2004.
- *** *Programul de măsuri pentru realizarea Concepției politice naționale a Republicii Moldova pentru perioada 2004-2009* în „Flux”, 8.XII.2004.

La langue roumaine en Bessarabie: son intégration micro- et macrolinguistique

Dans la République de Moldova, au niveau officiel, on promet encore le regrettable procès de «moldovenisation» primitive et de russification de la population. Malgré tout ça, la majorité des Bessarabiens sait bien que seule la langue roumaine est leur vraie patrie et en met tout leurs efforts pour bien écrire et parler roumain. Les recherches montrent qu'à présent il a lieu la micro-intégration glottique des Roumains de toutes les deux rives du Prout. Puis, dans un temps, à vrai dire, prévisible suivra la macro-intégration glottique, quand tous les locuteurs natifs de langue roumaine, y compris les Bessarabiens, seront entraînés dans la globalisation européenne.